

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Alle grenzen vervallen voor de muziek

door Rien Fraanje De auteur is oud-directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. In deze rubriek belicht hij de politieke actualiteit vanuit de kunsten.

Sommige sectoren en omgevingen zijn extra kwetsbaar voor grensoverschrijdend gedrag. De kunsten zijn daarvan een voorbeeld. Een aantal specifieke kenmerken van die sectoren maakt dat grensoverschrijdend gedrag daar eerder voorkomt. De Raad voor Cultuur somde in zijn rapport *Over de grens* uit 2022 drie specifieke risicofactoren op die voor de cultuursector opgeld doen.¹

In de eerste plaats: veel mensen willen als kunstenaar/acteur/musicus/... aan de slag, terwijl het aantal plekken zeer beperkt is. Dat geeft zogenoemde poortwachters, zoals *casting directors*, curatoren, docenten en artistiek leiders van instellingen, een machtspositie. Zij zijn degenen die bepalen wie toegang krijgt en wie niet.

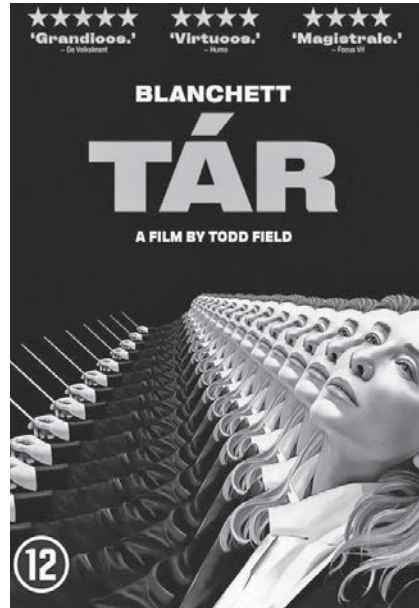
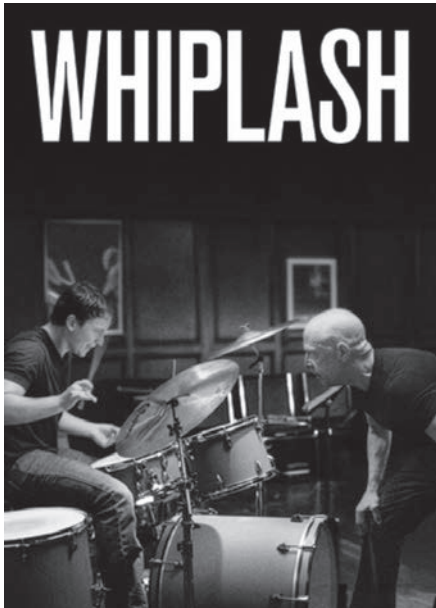
Een tweede kwetsbaarheid is dat er veel met tijdelijke arbeidscontracten wordt gewerkt, wat voor baanonzekerheid zorgt. Dit kan leiden tot situaties waarin grenzen gemakkelijk worden overschreden maar ook waarin het moeilijk is om aan de bel te trekken als je slachtoffer of getuige bent van grensoverschrijdend gedrag.

Ten derde meent de Raad voor Cultuur dat de nog steeds heersende romantische idee van de kunstenaar die moet lijden en afzien om tot Grote Kunst te komen, maakt dat grensoverschrijdend gedrag al snel iets is wat erbij hoort of eigenlijk niet meer als grensoverschrijdend wordt herkend.

Het eerste en het derde kenmerk zijn duidelijk herkenbaar in twee speelfilms die de vraag ‘Wat is geoorloofd om tot uitzonderlijke artistieke prestaties te komen?’ pregnant op tafel leggen. In *Whiplash* (2014) maken we kennis met de jonge drummer Andrew (Miles Teller), die de allerbeste drummer van de wereld wil worden. Op het conservatorium krijgt hij les van Fletcher, weergaloos vertolkt door J.K. Simmons, die voor deze rol een Oscar kreeg. Deze docent scheldt studenten uit, vernedert en slaat hen zelfs. Zelfs Andrew, die tot het uiterste wil gaan om zijn droom te bereiken, knakt en verlaat gedesillusioneerd de opleiding.

Als hij na enige tijd Fletcher tegenkomt in een jazzcafé, raken ze aan de praat. Fletcher legt uit wat hem drijft: hij wil geen talent verloren laten gaan en daarom drijft hij studenten tot het uiterste. Hij vertelt het beroemde verhaal over de iconische saxofonist Charlie Parker (1920-1955). Die kreeg van zijn leermeester een bekkens naar zijn hoofd geslingerd toen hij er in een jamsessie naast zat. Het verhaal wil dat Parker hier niet door ontmoedigd raakte, maar nog meer ging oefenen.

Fletcher zegt: ‘Als ik studenten niet tot het uiterste push, onthoud ik de wereld mogelijk de volgende Charlie Parker. Dat is in mijn ogen een absolute tragedie.’ Andrew vraagt: ‘Is er geen grens? Kun je niet te ver gaan? Het gevolg kan zijn

Whiplash (Damien Chazelle, 2014).

Tár (Todd Field, 2022).

dat je de volgende Charlie Parker juist ontmoedigt om de volgende Charlie Parker te worden.' Fletchers antwoord laat niets aan duidelijkheid te wensen over: 'Nee, die grens is er niet, want de volgende Charlie Parker laat zich niet ontmoedigen.'

Het grensoverschrijdende gedrag in de film *Tár* is subtieler en daardoor moeilijker grijpbaar. De wereldvermaarde dirigente Lydia Tár – eveneens een rol waarin de acteur, Cate Blanchett, kan uitblinken – is chef-dirigent van het Berlin Philharmonic en staat op de top van haar roem. Haar autobiografie staat op het punt van uitkomen en ze mag voor het prestigieuze label Deutsche Grammophon de Vijfde symfonie van Mahler opnemen.

Achter de façade van roem en aanbidding die haar ten deel vallen, zien we hoe ze over mensen roddelt, hen pest, manipuleert en rücksichtslos afdankt als ze voor haar niet meer van nut zijn. De film kaart daarmee een fundamentele vraag aan: hoe kan een mens die geen loyaliteit naar en liefde voor mensen kent, zoveel liefde en warmte in muziek leggen? Al het

gevoel dat Lydia Tár heeft, stopt ze in de muziek; alleen muziek kan haar ontroeren. Lydia Tár valt van haar voetstuk. En ze valt diep. Ze gaat in arren moede in op de uitnodiging van een Aziatisch orkest dat filmmuziek speelt. Zonder muziek kan ze zich geen leven voorstellen.

Het einde van *Whiplash* schuurt meer. De ontmoeting in de bar eindigt met Fletchers uitnodiging aan Andrew om mee te doen met een gelegenheidsband op een festival. Andrew gaat op de uitnodiging in. Fletcher blijkt Andrew bij die gelegenheid de finale vernedering te willen geven door onverwacht een nummer te gaan spelen dat Andrew niet heeft kunnen oefenen. Maar Andrew neemt met zijn drumspel het initiatief over, de band volgt zijn ritme en Andrew excelleert. De aanvankelijke woede van Fletcher smelt weg als hij ziet dat hij zijn ultieme doel heeft bereikt. Hij heeft een nieuwe Charlie Parker gecreëerd. Daarmee wordt de ontorechte suggestie gewekt dat inderdaad alles is geoorloofd voor de muziek, dat het hogere doel van de kunsten geen grenzen toelaat.

1 Raad voor Cultuur, *Over de grens. Op weg naar een gedeelde cultuur.* Den Haag: Raad voor Cultuur, juni 2022.